

*Г.В. СПАСЬКИЙ, доктор економічних наук, директор
Закарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція*

Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у Закарпатті

Постановка проблеми. Економічні перетворення на початку XXI ст. суттєво вплинули на процеси трансформації в економіці країни та агровиробничого комплексу зокрема. Це позначилося на незавантаженості виробничих потужностей підприємств, суттєвому погіршенні їхнього фінансового стану, зниженні конкурентоспроможності, уповільненні процесу відтворення, відсутності механізму економічної реалізації прав власників землі й участі в управлінні виробництвом. Особливості територіального розподілу ресурсного забезпечення аграрного сектору економіки Закарпатської області ускладнює його розвиток у цілому [4].

Сучасні умови господарювання передбачають побудову якісно нової структури економіки, що полягає у розвитку аграрного підприємництва, в тому числі й на засадах кооперації, значних змін в організації виробничої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль кооперації як інструменту розв'язання економічних проблем регіонального суспільства розглянута в працях В. Андрійчука [2], С. Бабенка [3], А. Балян [4], М. Дем'яненка [5], В. Заяця, В. Зіновчука [6], Іглесбі Джена, Гофф Джеймса [7], О. Клокар [8, 9], Ю. Лупенка [17], М. Маліка [10], О. Онищенко [11], А. Сміта [15], Й. Шумпетера [18], В. Юрчишина [11], П. Саблука [12,13].

Мета статті – узагальнення теоретичних положень щодо становлення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у Закарпатській області.

Виклад основних результатів дослідження. Розвиток сільськогосподарської кооперації є одним із шляхів поліпшення ситуації в агровиробничому комплексі області, оскільки дає змогу виробникам сільськогосподарської продукції об'єднати зусилля у підприємницькій діяльності.

Відомий англійський економіст Адам Сміт розглядав підприємця як власника, пов'язував підприємницьку діяльність, насамперед, із його власною заінтересованістю, у процесі реалізації якої він сприяє найефективнішому задоволенню потреб суспільства [15].

На думку Й. Шумпетера, зміст підприємництва розкривається в його функціях:

1) реформування і докорінна перебудова виробництва через впровадження нових видів техніки й технологій, створення нових товарів, освоєння нових ринків, джерел сировини;

2) застосування нових розробок, маркетингу тощо. Використання функцій підприємництва залежить від господарсько-політичного середовища, яке визначає його можливості, види, мотивацію [18].

Економічна сутність сучасної аграрної політики передбачає формування нової структури сільськогосподарського виробництва, адаптованої до ринкових відносин.

У нинішніх умовах розвиток сільськогосподарської кооперації є одним із шляхів поліпшення ситуації в агровиробничому комплексі (АВК) Закарпаття, оскільки дає змогу виробникам сільськогосподарської продукції об'єднати зусилля у підприємницькій діяльності.

Кооперація товаровиробників традиційно здійснювалася у більшості країн світу з розвиненою аграрною сферою. Підприємницька діяльність одного фермерського або особистого господарства, орієнтованого на вирощування обмеженого асортименту сільськогосподарських культур, не завжди може давати стійкий позитивний результат. Об'єднання кількох фермерських та особистих господарств із метою спільного здійснення підприємницької діяльності дає змогу мінімізувати комерційні ризики й оптимізувати використання матеріальних і грошових ресурсів [10].

Сільськогосподарська кооперація уможливає ефективніше використовувати всі переваги поєднання дрібного та великого сільськогосподарського виробництва. Великі сільськогосподарські підприємства повинні бути зацікавлені в співпраці з малими підприємцями на селі (фермерськими й особистими господарствами). Наприклад, найбільшого ефекту в початковій стадії можна досягти в галузі тваринництва, коли великі підприємства передають особистим господарствам на вирощування і відгодівлю молодняк сільськогосподарських тварин. Це забезпечуватиме гнучкість виробничого процесу [3].

Нині ефективність підприємницької діяльності великих аграрних підприємств потрібно підвищувати за рахунок кооперації їхніх зусиль. Необхідність активізації процесів сільськогосподарської кооперації пояснюється такими особливостями: зміною виробничих та земельних відносин на селі регіону, форм власності, інтеграційними процесами, зміною системи управління господарською діяльністю в аграрному секторі. Суперечки, що виникають усередині господарства, між товаровиробниками й агросервісними підприємствами, як показує досвід, легше вирішуються при їх об'єднанні на принципах сучасної кооперації [2].

Сільськогосподарська кооперація – це система сільськогосподарських кооперативів та їх об'єднань, створених сільськогосподарськими товаровиробниками з метою задоволення своїх потреб. Сільськогосподарський кооператив, у свою чергу, – організація, створена сільськогосподарськими виробниками на основі добровільного членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, заснованої на об'єднанні їхніх майнових пайових внесків із метою задоволення матеріальних й інших потреб членів кооперативу [1].

Кооперація як організаційно-економічна та правова форма системи ведення сільськогосподарства й підприємництва здатна забезпечити захист інтересів селянства, створити умови для зміцнення сільськогосподарського виробництва, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на ринку [4] (рис. 1).

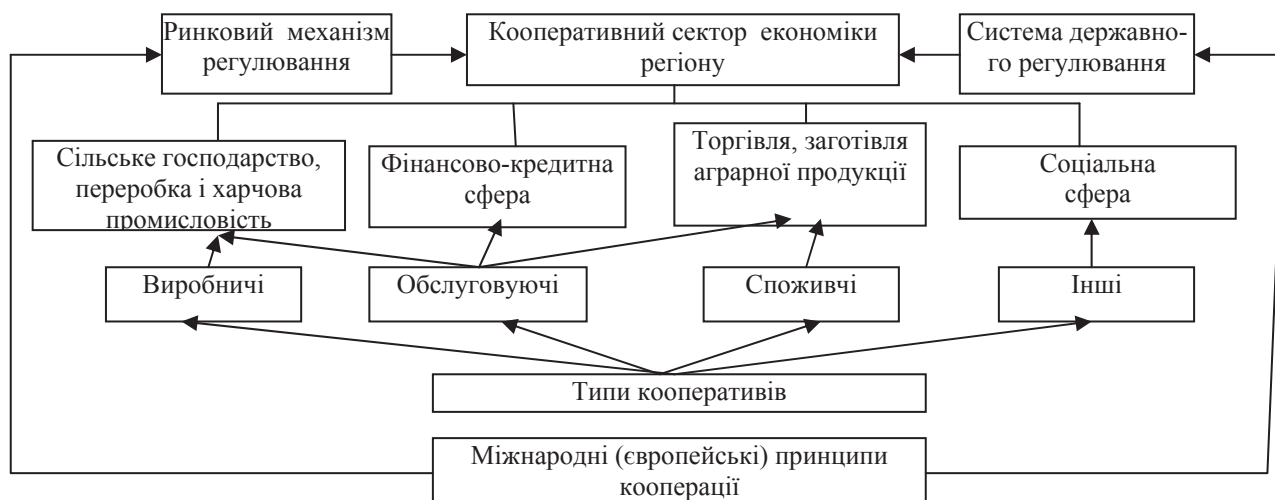

Рис. 1. Система аграрної кооперації на Закарпатті

Джерело: [10].

Розглядаючи сільськогосподарський кооператив фізичних осіб необхідно вирішити, як забезпечити ефективність функціонування підприємств сільськогосподарської кооперації. Умови розвитку агровиробничого комплексу Закарпаття настільки різноманітні, що недоцільно безоглядно запозичувати не тільки зарубіжний, а також вітчизняний досвід кооперації в регіоні. Можливість створення й ефективність функціонування сільськогосподарських кооперативів багато в чому залежить від механізму реалізації їхніх принципів з урахуванням соціально-економічних умов, що склалися.

Відродження кооперації характеризується заміною усупільнених господарських формувань добровільною формою співпраці са-

мостійних власників землі, майна, робочої сили [10].

На думку англійських учених, виробничий кооператив – це організаційно-правова форма ведення виробничої діяльності не менш як трьома громадянами, які об'єднали свої трудові, майнові та фінансові ресурси, паї з одержання прибутку [7].

За даними Статистичного щорічника Закарпаття за останні 20 років енергоозброєність сільськогосподарських виробничих кооперативів знизилася на 55-65%, а зношеність сільськогосподарської техніки становить 80-90%. Це призвело до скорочення площ оброблюваних земель і, як наслідок, дефіциту сільськогосподарської продукції на Закарпатті (табл. 1).

1. Основні показники діяльності кооперативів в аграрному секторі Закарпаття (у постійних цінах 2010 р.)

Показник	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2014 р.
Кількість діючих кооперативів, од.	45	30	4	7	6
Виробництво аграрної продукції, млн грн					
Державні сільськогосподарські підприємства	472,4	177,6	170,9	144,5	271,7
у т. ч. аграрні виробничі кооперативи	2,3	0,9	0,8	0,7	1,3
Площі сільськогосподарських угідь, тис. га					
Сільськогосподарські угіддя	15,5	10,1	3,6	0,4	0,1
з них: рілля	12,3	8,0	2,0	0,2	0,1
сіножаті та пасовища	2,1	1,0	0,3	-	-
багаторічні насадження	1,1	1,0	1,2	-	-
Показники діяльності					
Рівень рентабельності, %	11,5	15,5	3,5	0,5	11,1
Фінансовий результат, тис. грн	1034,5	876,8	456,6	67,4	320,5
Продуктивність праці, грн	16788	14567	20998	28766	36745
Чисельність найманих працівників, тис. осіб	85	56	33	9	18
Наявність основних видів сільськогосподарської техніки					
Державні сільськогосподарські підприємства:					
трактори	4470	2912	1750	682	476
зернозбиральні комбайні	498	432	344	176	104
зношеність, %	65	68	71	73	75
у т. ч. аграрні виробничі кооперативи:					
трактори	28	18	17	10	9
зернозбиральні комбайні	9	5	5	3	3
Зношеність, %	72	74	75	83	85

Джерело: Статистичний щорічник Закарпаття 2014 р. – Ужгород, 2015 [16].

Нарощування обсягів виробництва валової продукції сільського господарства в аграрних кооперативах розпочалося з 2010 року. Середньорічний темп приросту перевищив 30%. Слід відзначити, що до 2010 року спостерігалася тенденція до різкого скорочення техніки, ріллі, а також чисельності зайнятих працівників.

Поряд з цим необхідно підкреслити, що лише порівняно високу продуктивність

праці можна вважати позитивним аргументом, який вказує на вигідність виробництва тваринництва та рослинництва у виробничих кооперативах Закарпатської області.

Кооперація сільськогосподарського виробництва повинна поєднуватися з переробкою і реалізацією продукції. До подібних формувань можна віднести, насамперед, спеціалізовані кооперативи з виробництва,

переробки й реалізації продукції рослинництва та тваринництва.

Необхідність спільного використання техніки, надання послуг з транспорту, виробництва кормів сприяє розвитку кооперативів по обслуговуванню індивідуального сектору, тобто сфера обслуговування такого кооперативу включає: С-ГТОВ, фермерські господарства й особисті господарства в області.

На відміну від зарубіжного (європейського) досвіду розвитку кооперації, в Україні та частково на Закарпатті цей процес здійснювався на добровільно-примусових принципах, що позначалося на специфіці створення і функціонування аграрних кооперативів.

Ми поділяємо думку В.В. Зіновчука [6], що в удосконаленні переробної промисловості важливу роль відіграють різні форми кооперації та інтеграції з аграрними підприємствами. Доцільно розвивати обслуговуючі кооперативи, в яких поєднується аграрне виробництво, зберігання продукції та її переробка, а також реалізація.

Оскільки нині більшість аграрних товаровиробників не мають достатньої кількості ресурсів, потрібних для створення певних потужностей для обслуговуючих кооперативів, на нашу думку, доцільно виділити переробні потужності, що знаходяться у складі структурних підрозділів сільськогосподарських товаровиробників, і на їх базі створити обслуговуючі кооперативи.

Статистичні дані доводять про те, що, наприклад, в Аграрного ТОВ „Берег” (три фермерських господарства та 100 селянських господарств) є переробні підрозділи, а саме – олійні, пекарні, млини, які через недостатню кількість наявної в господарстві сировини не працюють, що призводить до зниження прибутку.

У разі приєднання до обслуговуючого кооперативу аграрних виробників та їхніх переробних підприємств, є реальні можливості їх використання як учасників даного обслуговуючого кооперативу. Це сприяло б досягненню сучасних економічних вигід.

Крім того, створення обслуговуючих кооперативів забезпечило б:

збереження статусу аграрним товаровиробникам і збільшення суми доходу;

постачання переробним підприємствам сировини та можливість збільшення її переробки за рахунок сировини підприємств-учасників;

зниження собівартості переробки за рахунок збільшення її обсягів;

створення додаткових робочих місць.

Рекомендовану схему організації обслуговуючого кооперативу на базі переробних підприємств й аграрних товаровиробників наведено на рисунку 2.

Дохід, одержаний в аграрному виробництві від реалізації продукції переробки (на державне замовлення), доцільно розподіляти між підприємствами та господарствами-засновниками пропорційно до обсягу вкладень, здійснених ними з метою створення обслуговуючих підприємств і наданої на переробку продукції [5].

Така початкова кооперація сприятиме нагромадженню необхідного капіталу, що дасть можливість у перспективі інтегруватися у єдиний кустовий (об'єднуючи аграрних виробників та переробні цехи кількох сусідніх сільських територій) обслуговуючий кооператив нового типу [8, 9].

З іншого боку, переробні підприємства змушені налагоджувати партнерські відносини із виробниками аграрної продукції з метою забезпечення безперебійного й повного завантаження наявних виробничих потужностей, а також для розширення обсягів виробництва.

Важливою складовою частиною доходу модельного сільськогосподарського виробничого кооперативу є прибуток, одержаний від реалізації продукції переробних підприємств кооперативу. При цьому використано аналіз роботи переробних підприємств за останні 10 років. Можливі обсяги виробництва та прибутковості переробних підприємств модельного господарства показано в таблиці 2.

Зведені перспективні показники модельного сільськогосподарського виробничого кооперативу наведено в таблиці 3.

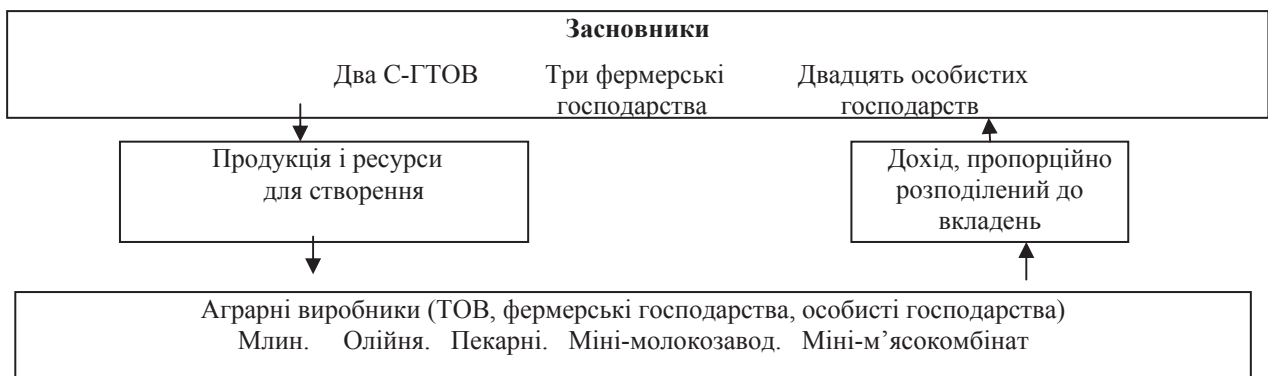

Рис. 2. Схема організації обслуговуючого кооперативу "Берег"

Джерело: Сформовано автором.

2. Визначення можливих обсягів прибутку переробних підприємств у модельному сільськогосподарському кооперативі

Вид переробних підприємств	Показник	Плановий рівень рентабельності, %	Прогноз обсягів реалізації продукції	Ціна одиниці продукції, грн	Собівартість продукції, тис. грн	Виручка від реалізації, тис. грн	Прибуток від реалізації, тис. грн
Млин	Перероблено зерна на борошно, ц	12	5760	550,0	2785,0	3168,0	383,0
Олійня	Вироблено олії, ц	60	2880	1100,0	2100,0	3168,0	1068,0
Пекарня	Випечено хліба, шт.	16	169360	4,0	566,4	677,4	111,0
Усього						7013,4	1562,0

Джерело: Власні розрахунки.

Як видно з даних таблиці 3, що при формуванні модельного сільськогосподарського виробничого кооперативу в перспективі зміниться спеціалізація його виробництва. У структурі товарної продукції очікується зменшення частки продукції рослинництва,

більше як в 1,5 раза зросте питома вага продукції підсобних підприємств і переробки продукції, а також значно збільшиться частка продукції тваринництва, насамперед вівчарства та скотарства.

3. Основні показники модельного сільськогосподарського виробничого кооперативу

Показник	2015 р.	2020 р.
Площа сільськогосподарських угідь, га	1500	1500
Прибуток за галузями й видами діяльності, тис. грн	450,0	4800,0
у т.ч.: рослинництва	175,5	550,0
тваринництва	125,6	1250,0
підсобних підприємств	75,5	750,0
переробних підприємств	73,4	2250,0
Чисельність працівників, осіб	50	70
Обсяг основного й оборотного капіталу на:		
1 господарство, млн грн	4,5	7,5
1 га с.-г. угідь, тис. грн	2,6	4,8
1 працівника, тис. грн	45,5	55,5
Співвідношення між основним і оборотним капіталом	1:0,35	2:1
Річний обсяг інвестицій в основний і оборотний капітал, тис. грн	250,0	550,0
Коефіцієнт оновлення капіталу	0,06	0,06

Джерело: Власні розрахунки.

У розрахунках прибутковості перспективної моделі господарства враховано, що в 2016 р. буде досягнуто оптимального обсягу його виробництва при раціональному використанні ресурсів. У наступному п'ятирічному періоді необхідно продовжувати вдосконалення структури посівних площ і поголів'я тварин, збільшити прибуток від усіх видів діяльності.

Висновки. Створення обслуговуючих кооперативів шляхом гармонізації інтересів у подальшій перспективі сприятиме об'єднанню в єдину систему аграрних виробників та переробних підприємств.

Використанню зарубіжного досвіду в створенні інтегрованих кооперативних об'єднань могла б сприяти держава, виступаючи спільно з обслуговуючими кооперативами учасником у створенні загальнодержавної кооперативної фінансово-кредитної установи, діяльність якої була б спрямована на задоволення як короткострокових, так і довгострокових потреб у фінансуванні, в тому числі інвестуванні членів-учасників даної установи на пільгових умовах [17].

Для поєднання інтересів аграрних виробників та переробних підприємств, а також підприємств, що виробляють технічні ресурси для аграрників і переробників, доцільно створювати обслуговуючі кооперативи.

Розроблення відповідних наукових основ вимагатиме копіткої роботи великих колек-

тивів. Лише за цих умов можна розраховувати на успіх [11].

Ефект економічної діяльності різного типу кооперативів залежить від оптимізації залучення суб'єктів господарювання переробної промисловості у сферу відтворення, підприємств з реалізації продукції, що в результаті дає змогу власникам інвестиційних ресурсів досягти його консолідації [12, 13].

Основою дієвої регіональної аграрної політики є аграрна реформа. Виважена регіональна аграрна політика має сприяти подоланню кризи не тільки у сільському господарстві, але й в економіці регіону в цілому. Отже, реалізація програми створення різних типів кооперативів у сільськогосподарському виробництві, розробка концепції такої політики і методологічних основ прийняття рішень є актуальним для державотворчих процесів щодо зміцнення політичної незалежності прикордонної області й держави в цілому.

У процесі реформування аграрного виробництва виникає необхідність активізації при створенні кооперативів у сферах виробництва, агросервісного обслуговування та кредитування. Ефективність діяльності аграрного кооперативу забезпечується захистом їхніх позицій представницькими організаціями на різних рівнях влади.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" // Уряд. кур'єр. – 1997. – 14 серп. – С. 5.
2. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – №1. – С. 3-16.
3. Бабенко С.Г. Стратегія розвитку кооперативного сектора економіки України // Економіка і прогнозування. – 2003. – №4. – С.39.
4. Баян А.В. Розвиток сільського господарства Закарпатської області. / Г.В. Спаський, А.В. Баян та ін. // Проблеми агропромислового комплексу Карпат: міжвідомчий темат. наук. зб. Вип.23. – Ужгород, 2014. – С. 3-8.
5. Дем'яненко М.Я. Фінансові чинники формування доходів у сільському господарстві / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С.19.
6. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. / В.В. Зіновчук. – К.: Логос, 1996. – 224 с.
7. Іглесбі Джен. Як створити підприємницький кооператив / Джен Іглесбі, Джеймс Гофф. – К., 1994.
8. Клокар О. Нормативно-правове забезпечення розвитку сільськогосподарської кооперації / О. Клокар [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201374/217-222.htm>.
9. Клокар О. Сільськогосподарська кооперація в Україні: ретроспективний та перспективний аналіз ефективного розвитку / О. Клокар. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eap.org.ua/sites/default/files/eapk_files/2011/2011_10/11_10_22.pdf.
10. Малік М.Й. До проблеми розвитку підприємництва і кооперації на селі / М.Й. Малік. Л.М. Малік // Зб. наук. праць Подільського держ. аграрно-технічного ун-ту, м. Кам'янець-Подільський. – Подільський держ. аграрно-технічний ун-т. – Вип. 17. – Т. 2, 2009.
11. Онищенко О.М. Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства / О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 24-29.

12. *Саблук П.Т.* Підприємництво в аграрній сфері економіки / П.Т. Саблук, В.П. Ситник, М.Й. Малік. – К., 1997. – 514 с.
13. *Саблук П.Т.* Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – №4. – С. 19-37.
14. *Самуельсон П.* Економіка / Самуельсон П. – М.: Прогресс, 1964. – 844 с.
15. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит. – М.: Инфра-М, 2010. – 1028 с.
16. Статистичний щорічник Закарпаття 2014 р. – Ужгород, 2015.
17. Стратегічні напрями розвитку підприємництва та кооперації в сільському господарстві на період до 2020 р. / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В.М. та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
18. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры); пер. с англ. / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

Стаття надійшла до редакції 27.07.2016 р.

*

УДК 631.152:636:338.439 (477)

*В.В. ЛАВРУК, кандидат економічних наук, доцент
Подільський державний аграрно-технічний університет*

Модернізація галузі тваринництва як умова продовольчого забезпечення населення України

Постановка проблеми. В умовах поглиблення ринкових перетворень важливого значення набувають питання, пов'язані з пошуком нових підходів до активізації економічної модернізації та забезпечення ефективного розвитку основних галузей сільського господарства. Актуальність цієї проблеми визнається наукою і практикою, оскільки сільськогосподарські підприємства не повною мірою виявилися готовими до активного техніко-технологічного оновлення тваринництва через відсутність необхідної матеріально-технічної бази, зниження рівня інвестиційної привабливості, ефективного фінансового й правового механізмів регулювання виробничих процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування наукових теорій, в яких сформовані класичні поняття, пов'язані з історично-модернізаційними змінами якісно нового інноваційного типу та визначення пріоритетів економічного розвитку, внесли зарубіжні вчені: Д. Аакер, М. Вебер [21], З. Бауман [22], Х. Гумбрехт

[18], Ш. Ейзенштадт [16], А. Інкелес [17], Й. Шумпетер [15,20].

Теоретичні й методичні аспекти функціонування аграрної економіки, модернізації суспільства, національної економіки і виробництва, що підтримуються функціональними стратегіями, програмами й інноваційними заходами для структурних елементів об'єктів стратегічного планування, інтенсивного та динамічного розвитку всіх галузей сільського господарства та їхньої конкурентоспроможності з метою підвищення ефективності виробництва тваринницької продукції та забезпечення продовольчої безпеки держави, знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних учених: В.О. Бабенко [1], П.С. Березівський [3], В.М. Геєць [4], А.А. Гриценко [5], В.Ф. Іванюта [6], Л.Ю. Кучер [8], О.М. Левковець [9], О.В. Мазуренко [10], О.О. Мамалуй [11], П. Т. Саблук [12] й інші.

Разом із цим залишається багато ще невирішених і дискусійних питань теоретичного, методологічного та практичного характеру, які потребують подальших комплексних досліджень. Насамперед це стосується практики активізації проведення економіч-

© В.В. Лаврук, 2016